

**Юшак В. М. Когнітивний підхід до вивчення словотворення**

У статті досліджується когнітивний аспект словотворення назв комп'ютерних програм. Аналіз процесів утворення назв проводиться з позицій ономазіологічного підходу, прототипної семантики та теорії фреймів. Дослідження словотворення назв продуктів програмного забезпечення у когнітивному аспекті продемонстрував, що при утворенні номінацій відбувається передача знань за певними моделями, категоріями та схемами пропозицій. Також намічені перспективи подальшого дослідження даної теми.

*Ключові слова:* словотворення, категорія, прототип, фрейм, схема.

**Юшак В. Н. Когнитивный подход к изучению словообразования**

В статье изучается когнитивный аспект словообразования названий компьютерных программ. Анализ процессов образования наименований осуществляется с позиций ономазиологического подхода, прототипной семантики и теории фреймов. Изучение словообразования названий продуктов программного обеспечения в когнитивном аспекте продемонстрировал, что во время образования номинаций происходит передача знаний за определенными моделями, категориями и схемами пропозиций. Также намечены перспективы дальнейшего изучения данной темы.

*Ключевые слова:* словообразование, категория, прототип, фрейм, схема.

**Yushak V. M. Cognitive Approach to Wordformation**

The article studies cognitive aspect of the word formation of software products names. The analysis of name formation processes is carried out on the basis of onomasiological approach, prototype theory and frame theory. The cognitive research of the word formation of software products names has shown that in the process of the naming of systems and programmes the knowledge is transferred according to definite patterns, categories and propositional schemes. The prospects of the subject at hand further study are outlined as well.

*Key words:* wordformation, category, prototype, frame, scheme.

Стаття надійшла до редакції 27.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Біскуп І. П.

УДК 811.111(А-50)

**О. Б. Ярема**

**АЛЮЗИЯ У ЛИНГВОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ ТЕКСТУ**

Алюзії є цінним джерелом знань про культуру і менталітет народу. Вибір алюзії як об'єкта лінгвокультурологічного дослідження обумовлений особливою природою цього стилістичного прийому. Культурологічна відмінність алюзії є двоїста. По-перше, алюзія відправляє до того чи іншого об'єкта (історичного, літературного і т. д.), який має значимість для певної лінгвокультурної спільноти. А по-друге, він провокує пригадування того чи іншого факту і робить культурну інформацію невід'ємною часткою тексту. Згідно цієї своєрідності алюзія і представляє особливий інтерес для лінгвокультуролога. Вона набуває статусу лінгвокультурологічної одиниці, оскільки в силу своєї природи існує у лінгвокультурному просторі тексту.

Питанням дослідження мови і культури та алюзії як стилістичного прийому присвячені роботи О. С. Ахманової, І. В. Гюббенет, Д. Б. Гудкова, С. В. Іванової, Ю. М. Караулова, В. В. Красних, В. М. Телії, І. В. Арнольд, Л. А. Машкової, М. І. Кіосе, І. С. Христенко та ін.

Мета статті полягає в спробі визначити роль алюзій у розкритті кодів культури. Досягнення мети здійснюється за допомогою визначення типів культурних кодів, які є пріоритетними в художньому дискурсі і таким чином характеризують його.

За визначенням В. М. Телії, мова «вбирає» в себе культурно-традиційну компетенцію, береже її у вмісті лексичних одиниць і передає вміст із покоління в покоління [1, с. 84].

*Прецедентні тексти* відображають культурний фон носіїв мови. Зокрема, Ю. М. Караулов прецедентними назвав тексти, які є значимими для тієї чи іншої особистості в пізнавальному й емоційному плані, які мають надособистісний характер, тобто добре відомі й широкому оточенню цієї особистості, включаючи її попередників і сучасників, та, врешті-решт, ті, звернення до яких відбувалося неодноразово у дискурсі цієї мовної особистості [2, с. 216].

Г. Г. Слишкін розглядає прецедентні тексти дещо ширше, не обмежуючи кількості їх носіїв. На його думку, можна говорити про прецедентні тексти для вузького кола людей, тобто малих соціальних груп (сімейної, студентської та ін.). Він пропонує вважати прецедентним текстом будь-яку послідовність знакових одиниць, що характеризується цілісністю та зв'язністю і має ціннісну значимість для певної культурної групи [3, с. 28].

У «Словнику політичних метафор» А. М. Баранов та Ю. М. Караулов зазначають, що прецедентний текст є фіксованим у свідомості носія мови певної мовної спільноти, що представляє факт культури в широкому розумінні й актуалізує певну ситуацію [4, с. 19].

На переконання Д. Б. Гудкова, прецедентною називається особлива група вербальних чи вербалізованих феноменів, які відомі

будь-якому пересічному представникові тієї чи іншої лінгвокультурної спільноти та які входять до когнітивної бази цієї спільноти [5, с. 148].

Ми притримуємось точок зору Ю. М. Караулова та Г. Г. Слишкіна і вважаємо, що прецедентними є тексти, які відомі носіям мови певної культури, представляють певну ціннісну значимість й актуалізують певну ситуацію за допомогою натяку чи алюзії. Саме цим визначенням ми будемо користуватись у своїй роботі.

Як зазначає С. В. Баннікова, для адекватного розуміння такого роду текстів реципієнт повинен оволодіти певним об'ємом культурного фонду, фрагментом культурної традиції, яка відтворюється і нагромаджується в різних лінгвокультурних спільнотах [6]. Тобто читач повинен розшифрувати певний культурний код, який передається різноманітними вербальними засобами серед яких важливе місце посідає й алюзія.

Лінгвокультурний код – це система культурно-мовних відповідностей, яка характеризує ту чи іншу лінгвокультурну спільноту і вироблена нею в процесі пізнання чи опису навколишньої дійсності [7, с. 40].

С. В. Іванова стверджує, що алюзії несуть у собі певний культурний зміст, вони культурологічно марковані. Культурологічна маркованість передбачає культурологічність, тобто передбачливість значення мовної одиниці зв'язком з культурними кодами тієї чи іншої лінгвокультурної спільноти. Культурологічна маркованість є властивістю мовного знаку, що свідчить про його приналежність до лінгвокультурного коду [7, с. 44].

Код виробляється і здійснює свою функцію в культурі. Знаки для втілення своїх смислів культура запозичує у зовнішньому і внутрішньому світі людини. У культурі організуються культурні коди – вторинні знакові системи, що використовують різні матеріальні і формальні засоби для кодування одного і того ж змісту, зводяться в цілому до картини світу даного соціуму. Отже, культурний код – це система знаків матеріального і духовного світу, які стали носіями культурних смислів [8, с. 7 – 9].

В. В. Красних у своїх дослідженнях виділяє соматичний, просторовий, часовий, предметний, біоморфний і духовний коди. У *соматичному* коді особливе місце займають символні функції частин тіла. Наведемо приклади із книги «Маг» та «Жінка французького лейтенанта» Дж. Фаулза: «*She had a beautiful neck; the throat of Nefertiti*» [9]. Ніколас, захоплюючись лінією шиї Лілії, порівнює її з Нефертіті (єгипетською царицею початку XIV ст. до н.е, дружиною Аменхотепа IV, яка володіла дуже довгою тонкою шиєю).

*Просторовий* код пов'язаний з членуванням простору. Наприклад: «*I could not spend my life crossing such a Sahara; and the more I felt it the more I felt also the smug, petrified school was a toy model of the entire country and that to quit the one and not the other would be ridiculous*»

[9]. (Сахара – це найбільша пустеля в Північній Африці з яскраво вираженим пустельним, сухим і спекотним кліматом. Таку пустелю не просто перетнути. Ніколас уподібнює Сахарі школу, де він працював деякий час, тому що було неможливо винести її гнітючу атмосферу.)

*Часовий* код культури фіксує членування тимчасової осі, виявляється у відношенні людини до часу.

*Предметний* код культури відноситься в першу чергу до світу «дійсне» і пов'язаний з предметами, що заповнюють простір навколишнього світу.

*Біоморфний* код культури відображає уявлення людини про світ тварин, про рослинний світ і про світ bestiarіїв (духів, демонів, які «населюють» дійсність тієї чи іншої лінгвокультурної спільноти) і знаходиться в прикордонній зоні, перетинаючись з двома зазначеними світами [10, с.156, 299 – 307]. До прикладу, «*I remembered the feeling I had had one morning walking back to the school; of being Odysseus or Theseus; now I was Theseus in the maze; somewhere in the darkness Ariadne waited; and the Minotaur*» [9]. (Мінотавр – у грецькій міфології напівбик-напівлюдина, народжений дружиною критського царя Міноса від зв'язку зі священним биком бога Посейдона. Мінос уклав Мінотавра в лабіринт і зобов'язав Афіну доставляти періодично для годування Мінотавра по сім юнаків і дівчат. Герой Тесей з допомогою царської дочки Аріадни убив Мінотавра. В описуваному епізоді Ніколас попросив Лілію зустрітися з ним опівночі. Все, що оточувало Ніколаса, коли він знаходився у володіннях Конхіса, було просякнуте містиком. Він відчував себе Тесеєм у таємничому лабіринті, де могло відбутися що завгодно – і зустріч з Аріадною, яку уособлювала Лілія, і зустріч з Мінотавром.)

І, нарешті, останній із запропонованого списку кодів культури, на який фактично «працюють» всі коди, розглянуті вище, – *духовний*, який є аксіологічним, оскільки відображає цінності певної лінгвокультурної спільноти. Біблеїзми кодують інформацію саме такого роду: «*The vicar felt snubbed; and wondered what would have happened had the Good Samaritan come upon Mrs Poulteney instead of the poor traveler*» [11]. Виділена алюзія відсилає нас до євангельської притчі про подорожнього, якого пограбували і поранили розбійники. Йому врятував життя добрий самаритянин.

Як зазначає А. М. Гаріфулліна, процедура аналізу ролі алюзій у трансляції культурних кодів включає чотири етапи, які спрямовані на дешифровку переданої алюзіями інформації:

- 1) визначення локалізації культурологічної компоненти в лексичних одиницях, що реалізують алюзію;
- 2) інтерпретація інформації, укладеної в рамках аналізованої алюзії;
- 3) віднесення витягнутої інформації до того чи іншого коду;
- 4) проведення кількісного аналізу алюзій на предмет передачі різних культурних кодів [12, с. 75].

Окрім того, оскільки текст являє собою організований семантичний простір, аналіз тексту передбачає включення у поле дослідження різноманітних семіотичних систем, які складають «культурний контекст» – міфологічних, етикетних та ін. Іншими словами, осмислення інформації будь-якого тексту передбачає безпосередній вихід за рамки лінгвістичної структури у сферу екстралінгвістичних кодів, так як ефективність інтерпретації тексту значною мірою залежить від екстралінгвістичних факторів – знань про світ, які уже так чи інакше пов'язані з мовними, більш за все конвенційними формами вербалізації цих знань. У зв'язку з цим особливого значення набуває *когнітивний підхід* до дослідження тексту, оскільки він не роз'єднує мовне і позамовне знання, а розглядає їх як єдине ціле.

Отже, алюзія як лінгвокультурологічна одиниця передбачає використання в тексті певних слів (словосполучень, речень), які опосередковано співвідносяться з засвідченими фактами культури. Адресат, у свою чергу, повинен володіти певним набором фонових знань для дешифрування лінгвокультурних кодів, які містяться в алюзії. Окрім того, для правильного та повноцінного розуміння задуму адресанта читач повинен розшифрувати й екстралінгвістичні коди, дослідженням яких займається когнітивістика, що може послужити основою для подальших досліджень алюзії.

#### **Список використаної літератури**

- 1. Телия В. Н.** Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1996. – 84 с.
- 2. Караулов Ю. Н.** Русский язык и языковая личность / отв. ред. Д. Н. Шмелев; АН СССР, отделение лит. и яз. – М. : Наука, 1987. – 261 с.
- 3. Слышкин Г. Г.** От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Г. Г. Слышкин. – М. : Academia, 2000. – 146 с.
- 4. Баранов А. Н.** Словарь политических метафор / А. Н. Баранов, Ю. Н. Караулов. – М. : [б. и.], 1994. – 330 с.
- 5. Гудков Д. Б.** Теория и практика межкультурной коммуникации / Д. Б. Гудков. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 268 с.
- 6. Банникова С. В.** Прецедентность как лингвокультурный феномен (на материале английских и русских текстов) : дис. ... канд. филол. наук / С. В. Банникова. – Тамбов, 2004. – 182 с.
- 7. Иванова С. В.** // Когнитивные и семантические аспекты единиц языка и речи / С. В. Иванова. – Уфа : РИЦ БашГУ, 2007. – С. 40–46.
- 8. Гудков Д. Б.** Телесный код русской культуры / Д. Б. Гудков, М. Л. Ковшова. – М., 2007. – 288 с.
- 9. Fowles J.** «The Magus». [Електронний ресурс] / J. Fowles // The Magus. – Режим доступу : [http://manyebbooks.org/download/The\\_Magus\\_by\\_John\\_Fowles.html](http://manyebbooks.org/download/The_Magus_by_John_Fowles.html)
- 10. Красных В. В.** «Свой» среди «чужих»: Миф или реальность? / В. В. Красных. – М., 2003. – 375с.
- 11. Fowles J.** The French Lieutenant's

Woman. [Електронний ресурс] / J. Fowles //The French Lieutenant's Woman. – Режим доступу : [http://www.e-reading-lib.org/chapter.php/70358/0/Fowles\\_-\\_The\\_French\\_Lieutenants\\_Woman.html](http://www.e-reading-lib.org/chapter.php/70358/0/Fowles_-_The_French_Lieutenants_Woman.html). **12. Гарифуллина А. М.** Аллюзии как трансляторы культурных кодов / А. М. Гарифуллина // Вестник ВЭГУ. – 2011. – №4 (54). – С.74 – 79.

**Ярема О. Б. Аллюзія у лінгвокультурному просторі тексту**

Мета статті полягає у визначенні ролі аллюзій у розкритті кодів культури. Теоретичною основою служать поняття культурологічної компоненти і лінгво-культурного коду. Відповідно, аллюзії є засобом розкриття духовного, предметного, біоморфного, просторового та соматичного кодів у художньому дискурсі. Розглядається процес інтерпретації культурного контексту твору із врахуванням екстралінгвістичних факторів дослідження тексту на основі аналізу явища аллюзії.

*Ключові слова:* аллюзія, культурологічна компонента, лінгвокультурний код, культурний код.

**Ярема О. Б. Аллюзия в лингвокультурном пространстве текста**

Цель статьи состоит в определении роли аллюзий в раскрытии кодов культуры. Теоретической основой служат понятия культурологической компоненты и лингво-культурного кода. Соответственно, аллюзии являются средством раскрытия духовного, предметного, биоморфного, пространственного и соматического кодов в художественном дискурсе. Рассматривается процесс интерпретации культурного контекста произведения с учетом экстралингвистических факторов исследования текста на основе анализа явления аллюзии.

*Ключевые слова:* аллюзия, культурологическая компонента, лингвокультурный код, культурный код.

**Yarema O. B. Allusion in Linguocultural Space of the Text**

The purpose of the article is to determine the role of allusions in revealing cultural codes. The theoretical basis is the concept of cultural components and linguistic-cultural code. Accordingly, the allusion is a means of explaining spiritual, substantive, biomorphic, spatial and physical codes in literary discourse. The process of interpreting the cultural context of the work, taking into account extralinguistic factors of a text study, on the basis of allusion as a linguistic phenomenon is analyzed.

*Key words:* allusion, cultural component, linguocultural code, cultural code.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Павлюк А. Б.